HAGYOMÁNY

Nemzedékek népzenéje

Kobzos Kiss Tamással, az Óbudai Népzenei Iskola igazgatójával és tanárával beszélget *Kovács Pál*

• *Kovács Pál: Kedves Tamás! „Nemzedékről nemzedékre" – ez lehetne a jelszava az Óbudai Népzenei Iskolának, és ez a nemrég megjelent CD-tek címe is. Mi késztetett arra, hogy ezt az iskolát létrehozd, vagy létrehozzátok? Ki volt a segítőtársad?*

Kobzos Kiss Tamás: Azért ez régebben kezdődött, én elég későn kapcsolódtam az ebbe az Iskolába. Már 1976-ban elkezdődött ez a folyamat, amikor Béres János itt a III. kerületben furulyát kezdett tanítani. Látva, hogy a fiatalok egyre inkább érdeklődnek a népi hangszerek iránt, ezért úgy gondolta, hogy bővíteni kellene az iskolát, és akkor jött egy cimbalomtanárnő – a felesége, Szöllős Beatrix –, aki máig is nálunk dolgozik, és ifj. Csoóri Sándor, aki új színt hozott az egész vállalkozásba. Volt még egy citeratanár, Jakab Márton, akinek a fia, Csongor kollégánk. Apja halála után ő vette át a stafétabotot. Hát így indult el az Óbudai Népzenei Iskola az 1970-es évek közepén.

• *Kovács Pál: Azóta egy helyen vagytok, ugyanabban a házban?*

Kobzos Kiss Tamás: Nem. De ezt már én is csak elbeszélésekből tudom. Egyszer meglátogattam a Csoóri Sanyit a „Selyemgombolyító"-ban. Az akkor még romos állapotban volt, később hozták helyre. Csoóri Sanyi ott tanított hasonló körülmények között, mint ahogyan mi Széken, a cigányoknál tanultuk annak idején a zenét. Még a Zichy-kastély némely részében is folyt a tanítás, ami művelődési ház volt akkor.

Tehát egyre nagyobb lett az érdeklődés, mert a táncházmozgalom kezdett kiteljesedni, és a tanári kar is bővült. Amikor 1986-ban odakerültem, már – ha jól emlékszem – 11 vagy 12 tanár tanított körülbelül 120 diákot. A tanári kar létszáma jelenleg tizenkilencnél tart, és 275 diák járt az elmúlt évben hozzánk.

• *Kovács Pál: Mi volt ennek az oka? Gondolom, nemcsak a magyar népzene. Kaptatok külföldről olyan híreket, hogy itt is, ott is nyílik egy-egy népzenei iskola?*

Kobzos Kiss Tamás: Éppen fordítva! Még ma is ott tartunk, hogy Európában rajtunk kívül nincsen alapfokú népzenei iskola.

• *Kovács Pál: Úgy emlékszem, hogy a skótok a maguk egyszerű eszközeivel tanítják a dudálást.*

Kobzos Kiss Tamás: Igen, tanítják, de ilyenfajta állami iskolájuk nincsen. Tanfolyamszinten, felnőttoktatás keretében tanítják, ami lehet nagyon eredményes, ha a diák szorgalmas, de nem hasonlítható össze ezzel az iskolai oktatással. Én is voltam Edinborough-ban, van is velük kapcsolatunk. Népzenét tanító táborok természetesen vannak Európában sokfelé. Egyedül a bolgárok voltak azok, akik megelőztek minket, de ők nem alapfokú, hanem középfokú oktatást indítottak, s ez máig nagyon eredményesen folyik. Európában szinte csak most kezd kibontakozni ez a fajta mozgalom, de azt a hátborzongató érzést, amiből az egész táncházmozgalom született, hogy három hangszer úgy megszólalhat, mint a széki zenében – ezt Európában talán még sehol sem érzik át.

Pedig semmi sem olyan egyszerű, amint gondolnánk. Minden mindenre hat és az európai élet is kölcsönhatások sorozata. A szomszédok is hatnak egymásra, de távolabbi kultúrák is. Nemcsak arról van szó, hogy egy-egy „nagy" kultúra letiporja a többit, rákényszeríti a saját kultúráját a „kicsire", hanem fordítva is lehet. Például a magyar zene divatja több ízben bejár-

ta Európát. Tudjátok, hogy a XVI. században a „hajdútáncok" milyen sikert arattak az egész kontinensen? A vad hangzás, ez a bourdon hangzás, szinte divathullámot keltett. A háborúk is segítették a dallamok terjedését, mert például a duda is katonai hangszer volt, és a hegedű előtt – azt hiszem – a duda volt olyan hangszer, amit mindenütt ismertek és hordozta, terjesztette a dallamokat. A kölcsönhatások így születhettek. A hegedű divatja csak a XVIII. században terjedt el, és nagyon sok esetben dudadallamokat kezdtek játszani, Skóciában éppúgy, mint nálunk.

A XVIII. század végén és a XIX. század elején ért el a magyar zenekultúra arra a szintre, hogy létrejöttek a kis vidéki vonós zenekarok, esetleg egy-egy fúvóssal bővítve. Kevés hangszerrel, de nagyon improvizative szólt ez a zene. Benne volt az európai zene hatása is, és a keleti muzsika elementáris mivolta is.

• *Kovács Pál: Mint mondod, jelenleg 19 személy oktat. Milyen hangszereket és milyen énekmódot?*

Kobzos Kiss Tamás: Természetesen mindenben igyekszünk az eredetit tanítani. Elsősorban eredeti hangfelvételek alapján, de a tanáraink szintén a helyszínen tanulták a népzenét. Hiszen például a duda a leginkább „kihalófélben" levő hangszerek közé tartozik, mégis van egy „utolsó" képviselője – hála Istennek. Itt kell a Ferenczi Istvánt bemutatnom, aki három éve arra adta a fejét, hogy dudálni kezd és most nyáron is találkozott az „utolsó" élő magyar dudással, aki már 84 éves. Pál Pista bácsi és más, iskolánkban megforduló eredeti népzenészek és énekesek bizonyítják, hogy a legjobb módszer az, amikor nemcsak a dallamokat, hanem a kultúrát közvetlenül lehet átvenni egy-egy olyan élő népművésztől, aki nemcsak művésznek, de embernek is példamutató. És a művészet, amit megvalósít a zenében, az neki létszükséglet, vagy túlélési lehetőség volt. Azt hiszem, ez a legfontosabb, amit meg kell értenünk, és át kell éreznünk. Ha mi már nem is élünk abban a teljességben, amiben ez a zene született, de ezt a teljességet megérteni és megérezni mindenkinek kötelessége, aki a népzene művészi értékének közvetítésére vállalkozik. Máskülönben valamilyen zenei moslék keletkezik.

• *Kovács Pál: Hallottam, hogy a dudán kívül tekerőt is oktattok.*

Kobzos Kiss Tamás: Igen. Majdnem minden népi hangszert oktatunk. Dudát, tekerőt... a vonós hangszerek mindegyikét: Hegedűt, brácsát, bőgőt, csellót... gardont is – ami nem is vonós hangszer.

A népi énekre két tanárunk van: Budai Ilona és Fábián Éva. Különböző irányultsággal, de ők is az eredeti népi énekmódokat tanítják.

Aztán a citera, ez most a legnépszerűbb népi hangszer. Meglátszik azon is, hogy a legtöbb jelentkező citerás szeretne lenni. Meg furulyás, az olcsósága és viszonylagos egyszerűsége miatt. Persze végső soron minden hangszer lehet egyszerű és bonyolult, attól függően, hogy ki hogyan közelít hozzá, milyen kapcsolatba kerül vele. Citerára három tanárunk is van, akik furulyát is tanítanak: Balogh Sándor, Jakab Csongor és Borsi Ferenc.

Folytatva a pengetősöket, én tanítom a kobozt, ami szintén népszerűvé vált az elmúlt években. Főleg a moldvai zenét kedvelő fiatal lányok körében, akik rájöttek arra, hogy jó, hatásos kísérő hangszer. Természetesen a cimbalomjátékot is oktatjuk. Vannak elméleti tárgyaink: szolfézs, népi játékok, népszokások, népzenei alapismeretek.

• *Kovács Pál: És a hangszerek beszerzése? Gyártanak-e népi hangszereket? Az iskolának van-e valamennyi szükséges hangszerből? Milyen összetételben?*

Kobzos Kiss Tamás: Az olcsóbb hangszereket meg is veszik a szülők a gyerekeknek. A drágább hangszereknél segítünk: kölcsönadunk tekerőt, esetleg dudát is, bár az nagyon személyre szabott hangszer. Ha éppen úgy adódik, néhány hegedűt is tudunk kölcsönözni. A gardont is – ami szintén nagyon népszerű hangszer és nehéz beszerezni – gyakran kölcsön kérik rövidebb időre.

• *Kovács Pál: Említetted, megvalósíthatónak látod, hogy esetleg a vak fiatalok is megtanulhatnák a népzenét, mivel ugyancsak hallásból tanulnak, mint a paraszti népzenészek.*

Kobzos Kiss Tamás: Így is van. Meggyőződésem, hogy a népzene előadóművésze számára szinte előny, ha valaki csak a fülével rögzít. Nyilván vannak hangszertechnikai problémák, amelyek az elején nehézséget jelenthetnek. Igazán még én sem gondoltam át, milyen technikai nehézségek jelentkeznek egy vak ember számára a hangszerek megszólaltatása során, de nem hiszem, hogy létezhetnek áthidalhatatlan problémák.

• *Kovács Pál: Itt az élő példa, Ferenczes Pisti. Hogyan jutottál arra az elhatározásra, hogy komolyabban megismerkedj a népzenével?*

Ferenczes István: Gyerekkoromban kezdtem a népzenével megbarátkozni, aztán évről-évre egyre jobban. Három éve határoztam el, hogy komolyan megismerkedem a népzenével, hogy tanulni fogom az autentikus népzenét, és minél több hangszeren megtanulok játszani.

• *Kovács Pál: Miért pont ezt a két hangszert választottad? Hiszen együttműködsz a Landini-együttessel, szereted a tánczenét, mégis a dudát és a furulyát választottad népi hangszerként.*

Ferenczes István: A dudának először a hangja tetszett meg, majd a játéktechnikája. A furulya meg azért is, mert igazából blockflőtén kezdtem, és amikor kezembe kaptam az első blockflőtét, akkor úgy magamtól megtanultam a dolgokat. Nagyon szerettem rajta játszani, és akkor határoztam el, hogy szeretném furulyán is megtanulni az összes népi dialektust. De emellett a tekerő is nagyon tetszik. A gardonnal is szeretnék foglalkozni.

• *Kovács Pál: Ki a jelenlegi legfiatalabb és a legidősebb tanítvány az Óbudai Népzenei Iskolában?*

Kobzos Kiss Tamás: Vannak egész kicsi növendékeink is. Nem tudom van-e most hatéves növendékünk – elvileg ez a legalsó korhatár, amikor jöhet valaki – de nyolcéves biztosan van. Volt egy hatvan éven felüli tanítványunk, akinek fiát valaha tanítottam kobozra. Később kiment Amerikába és híres ember lett belőle, most a Disney cég tervezője. Indiánokkal dolgozott együtt, megtanult tőlük furulyázni, ő meg játszott nekik kobozon és magyar furulyán. Nemrég találkoztunk, eljött az évzárónkra. Az ő mamája is járt hozzánk, de voltak például citerás óvónők, akik már a nyugdíjkorhatárhoz közeledve lelkesen beiratkoztak hozzánk. Az egyikkel most találkoztam, éppen megy nyugdíjba. Évekig hozzánk járt citerázni.

Van egy növendékünk, hatgyermekes családanya. Pest környékéről jár be, és minden héten több órát ül az iskolában. Fantasztikus a kitartása. Van olyan növendékünk is, aki szüleivel Svájcba disszidált még 1972-ben, amikor megkezdődött a táncházmozgalom, és most egy nagy akusztikai cég tulajdonosa. Tehát egészen érdekes esetek vannak.

• *Kovács Pál: Kap-e az iskola az államtól, az önkormányzattól vagy bárhonnan valami támogatást?*

Kobzos Kiss Tamás: Természetesen. Az önkormányzat tartja fönn az iskolát. Az államtól kapott juttatás nem elegendő erre, tehát az önkormányzatnak is hozzá kell tenni, és az önkormányzat nagyon büszke rá, hogy itt Óbudán van egy ilyen iskola. Bennünket mindenben támogat, a föltétlenül szükségesen túl is.

• *Kovács Pál: Történt-e az iskola életében jelentős esemény az elmúlt években?*

Kobzos Kiss Tamás: 1848 százötven éves fordulóján a március 15-i műsorunk volt nagyon emlékezetes, 2001. januárjában, a Néprajzi Múzeumban szervezett fellépésünkhöz Pokorni Zoltán miniszter úr mondott bevezetőt. A külföldi bemutatkozásokról azt tudom mondani, hogy volt sok jelentős szereplésünk egy-egy szólistával vagy kis létszámú együttessel. Csak a legutóbbiakból egyet-kettőt. Írországban volt egy nemzetközi konferencián tanítványával Jánosi András 2002 májusában. 2003 nyarán Németországban volt a Kokojza-együttes egy fesztiválon, és a tanév során többször hívtak egy-egy növendékünket, vagy az együttest külföldi fellépésre

Amit pedig kérdezel, arra az a válasz, hogy én is várok egy olyan fajta bemutatkozási lehetőségre, ahol azt mondanák: „Hát, igen! Ezt csak a magyarok tudják! Ez 'hungarikum', hogy 10–12 éves gyermek így zenél eredeti népzenét." Ez még várat magára, de én foglalkozom a gondolattal.

• *Kovács Pál: Készült, vagy készül-e videofilm, ami az iskolát mindenestől bemutatná?*

Kobzos Kiss Tamás: Sok kis rövid műsor készült, ami az iskola lényegét meg mutatta: az MTV-1, a Duna Televízió. Az MTV-2 is bemutatott a jubileum kapcsán a „Szín-Kép" magazinban. Ezek mind nagyon jól sikerültek, legjobb volt talán a Duna TV „Muzsikaszó" című sorozata. Abban szerepeltek a tanáraink és a növendékeink. A rádióban is bemutatkoztunk a jubileum alkalmából.

• *Kovács Pál: Elnézésedet kérem, de akkor úgy mutattak be, hogy tízéves az iskola.*

Kobzos Kiss Tamás: Igen, mert jogilag két részre oszlik a történetünk. Mint Óbudai Népzenei Iskola, valóban tízévesek voltunk akkor. De mint népzenei tagozat 27 éve indultunk meg, de azt nem lehet óbudai népzenei iskolának mondani, mert hiszen nem volt önálló.

• *Kovács Pál: Van-e olyan esetleges cél, hogy valakinek a nevét fölvegyék, vagy marad Óbudai Népzenei Iskola?*

Kobzos Kiss Tamás: Azt hiszem, megsértenénk az önkormányzatot, ha átkeresztelnénk az iskolát, de később esetleg találunk olyan népzenegyűjtő egyéniséget, akiről elnevezhetnénk az intézményt. Egyelőre a nevünkkel is szeretnénk Óbudának meghálálni a támogatást.

• *Kovács Pál: Köszönöm a beszélgetést. Eredményes munkát és hosszú életet kívánok az iskolának.*

Dugófalvától a Magyar Örökség Díjig

Haáz Sándorral, a Szentegyházi Gyermekfilharmónia karvezetőjével beszélget *Mirk László*

2003 decemberében harmincharmadik alkalommal osztották ki a Magyar Örökség Díjat Budapesten. E magas kitüntetésben részesült a már negyedszázados múlttal rendelkező Szentegyházi (Hargita megye, Románia) Gyermekfilharmónia együttes és karvezetője, Haáz Sándor, id. Haáz Sándor marosvásárhelyi néprajzkutató, valamint post mortem díjat kapott Haáz Ferenc Rezső, a székelyudvarhelyi múzeum alapítója. Korunk, valamint a második világháborút megelőző időszak legjelentősebb magyar teljesítményeit elismerő „Magyar Örökség Díjjal" ezúttal azt az Erdély-, sőt Európa-szerte elismert Haáz családot tüntették ki, amely az eltelt száz évben, több nemzedéken át felbecsülhetetlen munkát végzett hagyományos népi – szellemi és tárgyi – értékeink megmentése és továbbadása terén.

• *Honnan származik a Haáz család, mert tudomásom szerint egyedül ti viselitek ezt a nevet itt a Székelyföldön?*

Ez igaz. Apai ágon ugyanis szepességi őseim vannak. A Magas-Tátra keleti előterébe, a Poprád, Hernád, Dunajec és Gölnic patakok mentén húzódó medence Szepesbéla nevű kisvárosában már az 1500-as években élt a cipszer Haas család, amely évszázadokig városvezetői tisztségeket töltött be. Felmenőim a XVIII. század közepéig viselték a Haas nevet, mikoris az akkori városbíró, Daniel Haas Haázra „magyarította" a nevét, bizonyára azért, mert már magyar érzelmű és elkötelezettségű családnak tartották magukat. Nagyapám, Haáz Ferenc Rezső még Szepesbélán született anno domini 1883-ban. Iskoláit Késmárkon és Iglón végezte, hogy aztán a jó kezű és szemű festő-rajzoló hírében álló maturandust a család 1901-ben Budapestre adja egyetemre, ahol 1905-ben végezte – Székely Bertalan osztályában, Szinyei Merse Pál és Benczúr Gyula tanitványaként – a Szépművészeti Főiskolát. Katonaideje alatt megpályázta és 1906-ban el is foglalta a székelyudvarhelyi református kollégium megüresedett rajztanári állását. Gyökeret is eresztett a székely anyavárosban, családot alapított, négy gyermeket felnevelt. Itt élt Udvarhelyen 1958-ban bekövetkezett haláláig.

• *Vajon mi késztette a rajztanárt, Haáz Ferenc Rezsőt, hogy múzeumot alapítson Székelyudvarhelyen?*

Úgy gondolom, hogy a Felvidékről ide, a Székelyföldre került nagyapámat mélyen megragadhatta ez a különleges, már-már egzotikusnak is beillő magyar, de egészen másképpen magyar vidék, annak múltja. Már pályája kezdetén felismerte és nagyra értékelte a székely tárgyi népművészeti hagyatékot, melynek gazdagsága, színes sokoldalúsága valósággal elárasztotta a század eleji Udvarhely környéki falvakat Lövététől Siklódig, Székelykeresztúrtól Korondig, egészen az isten háta mögötti apró településekig. Szabadidejében, évtizedeken át gyűjtötte és diákjaival gyűjtette a vidék tárgyi néprajzi anyagát, közben pedig rajzolt, festett rendre megörökítve a népélet és gazdálkodás, életmód megannyi örökségét: házakat, kapukat, gazdasági épületeket, utcarészleteket, házbelsőket, népviseleteket. Néprajzi búvárkodásai egyre közelebb vitték a faragványokhoz, a festett bútorokhoz, a népi szőttesek színes és gazdag világához, úgyhogy akkori rajzai, vázlatai, festményei alapján ma már hiteles képet nyerhetünk a jó száz évvel ezelőtti székely népi kultúra kincseiről. A néprajz iránt kíváncsivá tett diákjai nagy segítségére voltak kutató és gyűjtőmunkájában, aminek aztán évek múltán meg is lett az eredménye: a kitartó ás szorgos munkával egybehordott tárgyi emlékekből iskolai néprajzi múzeumot rendezhettek be. Ez a gyűjtemény lett az alapja a Székelyudvarhelyi Múzeumnak, melynek 1948-ban megszervezője és 1951-ig első igazgatója lett. Születésének

110. évfordulóján az ő nevét vette fel az intézmény, és azóta áll mellszobra, Bodó Levente szentegyházi szobrászművész ihletett alkotása a múzeumkertben.

• *A Haáz család másik kitüntetettje édesapád, az etnográfus, grafikus id. Haáz Sándor, aki bátyjával, a szintén etnográfus, fiatalon elhunyt Haáz Ferenccel együtt a családi örökség folytatója. A kívülállónak úgy tűnhet, a pályaívüktől elkanyarodtál, a zene megszállottja lettél. Mi erről a véleményed?*

Azt válaszolom, ne higgyen a látszatnak. Mert bár igaz, amit a zene iránti szenvedélyes vonzalmamról állít, csakhogy ez jóval később tudatosodott bennem, mint a tárgyi néprajz iránti határtalan szeretet, az a csodaszép mesevilág, amely belengte egész gyermekkoromat. *Dugófalváról* szól a történet, amiről a család tagjain kívül eddig kevesen szereztek tudomást. A gondtalan gyermekkort, majd később a hosszú nyári vakációkat testvéreimmel anyai nagyanyámnál töltöttem, Tarcsfalván. Önfeledten játszottunk reggeltől estig a kertben. Apánk színes, ámulatba ejtő mesevilága, rajzai, festményei, melyek mind a falu világáról szóltak, a színes népviseletet megőrző vázlatainak varázsa, öntudatlanul begyűrűzhetett az amúgy is nagyon fogékony gyermeki képzeletvilágunkba. Mert mi mással magyarázható, hogy egyszercsak újszerű játékot, foglalatosságot találtunk ki magunknak. Dugóból emberkéket készítettünk, majd házakat, egész falut építettünk nekik a kertben, ahol ugyanazt játszottuk valük, mint amit nap mint nap a falu emberei műveltek: vetettünk, szántottunk, állatokat neveltünk, kaszáltunk. Nyolc éves koromban készítettem az első dugóembert, akit nyomban el is neveztem Dugó Daninak. Két húgommal és a helyi rendőr fiával egyre csak készítettük az újabb és újabb dugóembereket, mindegyiknek nevet is adtunk. Közben hozzáláttunk a házépítéshez, mindezt természetesen a kertben, a nekünk fenntartott szögletben. Az első ház három téglából állt, rajta cserép. Amolyan törökös lakóház volt, ablak sehol. Mikor meglátta édesapánk, bizony súgott, tanácsokkal látott el bennünket, mit s hogyan csináljunk tovább.

A szünidő végén – a napra is emlékszem: szeptember 13-án – összeszedtünk minden megfoghatót. A dugóembereket magunkkal vittük Marosvásárhelyre, és ott játszottunk velük, ha eszünkbe jutott, egészen a következő nagyvakációig. A többit szépen elraktároztuk a padláson a nagymama nagy, festett ládáiban. A következő nyáron aztán újra felépítettük a falut. Tizennégy éves koromban, jól emlékszem, már tizenhárom ház volt Dugófalván: barompiac, kaszáló, üzlet, templom, kórház, börtön. *Dugóemberek* címmel hetilapot adtunk ki, kézzel írtuk, ára 15 bani volt. 1972-ben épült fel az utolsó Dugófalva. De akkor már hihetetlenül élethű kezdett lenni az egész. Addig csak olyan önfeledt játék volt, de akkorra már aa körülbelül az 1500-as évekre tehető valóságos történelmi falunak a mása volt. A házakon zsúpfödél vagy zsindely, a templom tornyán szélkakas. Akkorra a játék már nagyon is tudatos tervező-építő munkává nemesedett, jobban odafigyeltünk az arányokra, méretekre, hogy minden lakóház, gazdasági épület, az utcák, az istállókban, pajtákban az állatok – ezeket krumpliból készítettük – szakasztott olyanok legyenek, mint a valóságban. Eddig tart tehát a történet, amihez még csak annyit fűzök hozzá, hogy a családunkat mindig is belengő, néprajz iránti szeretet bennem is mély nyomot hagyott. Ma is azon fáradozom, hogy a hagyományos népi értékeket mentsem, tovább éltessem. Ezt teszem a népdalkinccsel minden lehetséges módon és eszközzel. De hát ez is a munkám, hiszen zenetanár vagyok.

• *Hol jártál iskolába, kik voltak a mestereid?*

Művészeti középiskolát végeztem Marosvásárhelyen. Az 1960-a, 1970-es években jó hangulatú, kiváló iskola volt. Nagyszerű tanáraink voltak, mint például Trózner Sári néni, Szász Károly, Branner Nóra, Sárosi Péter, Derzsi Albert. Hegedűt, brácsát tanultam, de szabadidőmben főként a néprajz érdekelt. Kerékpárral bejártam egész Erdélyt, fényképeztem a régi házakat, csűröket, illesztékeket. Aztán mégis a zenét választottam, így kerültem a vásárhelyi tanárképző főiskola zenepedagógiai karára. A főiskolás évek nagyon sok hasznos dologgal feltarisznyáltak. Kiváló tanárunk, Branner Nóra vezetésével néhányan – Sipos Zoltán, Szőcs Dániel, Elekes Emőke, Fábián Mária és én – megalakítottuk a marosvásárhelyi régizene együttest. Repertoárunkat a nagyon fiatalon elhunyt, rendkívül tehetséges Babrik József hagyatékából állítottuk össze. Akkortájt kezdték feldolgozni a Kájoni és a Vietóris Kódexek anyagát, és minket magukkal ragadtak azok az új harmóniák, dallamok. Elsők között szólaltattunk meg tizenhatodik századi erdélyi reneszánsz muzsikát. Páratlan közönségsikerünk volt. A szakma is felfigyelt ránk, mert rövidesen nagylemezünk jelenhetett meg, és ez bizony akkor, 1978-ban, nagy-nagy elismerésnek számított.

• *Az az esztendő életed nagy fordulópontját is jelentette: Szentegyházára kerültél zenetanárnak. Milyen tervekkel indultál?*

Azzal az elhatározással, hogy csak körülnézek ott, fordulok is vissza, és sürgősen állás után nézek Székelyudvarhelyen. Szülővárosomban várt rám édesapámék üresen álló egykori háza, és szinte biztosra vettem, hogy családunk elismertsége rövidesen álláshoz juttat. De hát, nem ez történt. Igazgatóm, Kádár Levente azzal fogadott, hogy talpra szeretné állítani a rezesbandát, nagy szükség lenne egy zenetanárra, aki az irányítást elvállalná. Ő volt az, aki fogadásomat is megszervezte: székely ruhába öltözött diákok sorfala között léptem át az iskola kapuját, és közben a *Nagyfalusi torony...* kezdetű népdalt énekelték, csodaszépen. Szemem s szám elállt, hogy íme, milyen fantasztikus muzsikás iskolába kerültem! Akkori, régi zenéből idecsöppent fantáziámat ez nagyon felajzotta. Igazgatóm, aki ma is az, tartóztatott: maradjak legalább egy hónapot... És kezembe nyomott egy trombitát, hogy tanuljak meg trombitálni, mert ki tudja... Hát jó, mondtam, akkor még egy ideig maradok.

• *És te maradtál. Közben eltelt egy negyedszázad. Munkával, sok gonddal, törődéssel és sikerekkel a tarsolyodban is természetesen.*

Az utóbbira azért még várni kellett egy ideig. Annyiban szerencsésnek érezhettem magam, hogy az iskolának volt egy nagyon jó képességű és felkészült kórusa, hangszert, mindenekelőtt hegedűt ismerő tanulók is voltak elég szép számban, mert divat volt hegedűórára járattatni a gyermekeket Tamás Misi bácsihoz, a egykori kiváló kántortanítóhoz. Így aztán az ő és a másik hegedűoktató, Gál Bandi bácsi tanítványaiból sebtiben egy 12 tagú vonós-együttest verbuváltam, és már az év végén közönség elé álltunk. Közben én is vállaltam tanítványokat, három másodikos kisdiáknak a szülőkkel negyedes hegedűt vetettem, és én is beálltam a sorba, együtt muzsikáltunk. Néhány évig az I–IV-ben is, valamint az általános iskolában is tanítottam, és ez a többletmunka nemsokára előnyömre vált, mert az elemiben felkészített kisdiákokat: hangszereseket, kórustagokat, az általános iskola ötödik osztályában már mint régi családtagokat fogadhattam. Az 1978-ban megkezdett szigorú, kitartó, megállást nem ismerő munka eredményeként 1982-ben elérkezettnek láttam az időt, hogy megalakulhasson egy gyermekfilharmónia. Sikerült is akkorra – csak az én iskolámból – egy 150 tagú együttest (hangszereseket, énekeseket) kiállítanom. A szándékot tett követte, megszületett a Szentegyházi Gyermekfilharmónia, amelynek már évtizedekben mérhető múltja van. Hírünk azóta határainkon túlra is eljutott. Bizonyság rá a legutóbbi, egyben az eddigi legnagyobb nemzetközi elismerés, a Magyar Örökség Díj. Hidd el, túl azon, hogy ilyen nagy kitüntetésben részesültünk, értékét szemünkben, szívünkben még jobban emelte az a nagyszerű érzés, élmény, hogy a 130 tagú Gyermekfilharmónia ott lehetett az ünnepélyes díjátadáson, és utána koncertet tartottunk a felújított Szent István bazilikában.

• *Mi lehet a magyarázata annak a példátlan közönségsikernek, ami a Gyermekfilharmónia koncertjeit kíséri?*

Ezen én is sokat gondolkoztam. Talán nem tévedek, ha azt mondom, hogy a sok kicsi gyermek már önmagában elragadtatja a közönséget, és hadd tegyem hozzá, bizonyos fokig elnézővé teszi a hallgatóságot a hibák iránt, amelyek óhatatlanul is előfordulnak. Másik magyarázat az lehet, hogy ez az amatőr fúvós- és vonószenekar olyan különös, érdekes hangszínt ér el, hogy aztán azzal a nyers hangú, harsány, a száját jól kitátva éneklő gyermekkórussal – különösen ha jól össze tudom hangolni a gyermekeket, és tisztán meg tudnak szólalni – oly elragadó, szinte hátborzongató, hogy a hatása alól nem tudja kivonni magát a vájtfülű sem. Aki először hallja ezeket a gyerekeket, azt mindenképp megindítja, egyfajta katarzison esik át. De aki tízszer, hússzor hallotta, az már megfogalmazhat kritikát is. Csakhogy az, aki ennyire figyelemmel kíséri az előadásainkat, az már belát az együttes előadáson túli élete mögé, az életébe lát be, és akkor rögtön észreveszi, hogy itt a filharmónia léte nem kimondottan és csak a koncertezéssel telik, hanem számtalan olyan fontos dolog történik az életében, ami talán többet ér ezeknél a koncerteknél. És aki ezt a nép-nemzeti igyekezetet észreveszi, aki a népnevelésnek ezt a formáját felfedezi, és azt, hogy mi zajlik a Gyermekfilharmóniában a hétköznapokon, annak már nincs képe – s talán szíve sem –, hogy öncélú kritikával elvegye az igyekezet kedvét.

Első és legfontosabb célomnak tartom, hogy a kórustagok minél több népdalt tudjanak. Ezért nincs megszabott repertoárja a gyermekkórusnak, mert ha van miből gazdagon válogatni, akkor bármikor és bárhol vállalom velük a fellépést. Ezért a dalkörön, próbákon, tanórán arra törekszem, hogy minél több idő maradjon a népdaltanulásra. Elvárom a gyerekektől, hogy ne csak ilyenkor, hanem a különféle összejöveteleken, együtlléteken is népdalokat énekeljenek.

• *Egy-egy koncertút, vagy turné előtt milyen szempontok szerint válogatjátok meg az előadások műsorát? Vannak-e és melyek azok a sikerdarabok, amelyek rendszerint bekerülnek a repertoárba és miért?*

Rendszerint előre tudjuk hol, milyen hallgatóságra számíthatunk. Ezek után kiválogatom azokat a darabokat, amelyekkel úgy érzem, meg tudjuk nyerni a közönséget. Kötelességünknek érezzük, hogy néhány klasszikus művet is játsszunk. Örökös nyitó számunk Bach *Parasztkantáta (részlet)*, amit a kórus két szólamban énekel. Az eredeti Bach-kotta alapján magam készítettem az átiratot a zenekar számára. Mozart *Májusi dal*, Brahms, Schubert vagy Csajkovszkij altatódalai rendszerint műsoron vannak. Szintén kedvencünk Händel *Győzelmi kórus Júdás Makkabeusából*, két kürtszólóval, fuvolával. Ennél a klasszikus blokknál az a legfőbb cél, hogy a hangszerekből kiszedjük a szépet. Vannak aztán úgynevezett történelmi blokkok, amelyeket különböző alkalmakra, évfordulókra állítok össze. Az utóbbiak közül a Kossuth- és Rákóczi-évet említem. Ezekre megpróbáltam olyan csokrokat összeállítani, amelyek dalaiban megpróbálják megjeleníteni Kossuth, illetve Rákóczi korát. Nagy segítségemre voltak legutóbb is Kodály színpadi művei, de válogattam népdalfeldolgozásaiból is. Alkalomszerűen népdalcsokrokkal is jelentkezünk, van Homoród-menti, felcsíki, alcsíki, udvarhelyszéki összeállításunk. Csakis Hargita megyei népdalkincset adunk elő, és ez érthető is, hiszen ez a mi szűkebb pátriánk, ez a szülőföldünk.

• *A Gyermekfilharmónia történetében fordulópontot jelentett az 1991-ben életre hívott* Gyermekfilharmónia Alapítvány. *Céljairól ez olvasható a Szentegyházi Hírlap legelső számában (1992. február): „a Filharmónia további támogatása, a területi székely-magyar népi hagyományok ápolása, mindezek megismertetése idehaza és határainkon túl." Szűkszavú ez a vázlatos ismertetés. Mit valósítottatok meg az Alapítványnak köszönhetően az elmúlt közel tizenhárom esztendőben?*

Kezdem az előzményekkel. 1990-ig csak nagy ritkán nyílt lehetőség arra, hogy a Gyermekfilharmóniával turnézhassunk. Könnyű számbavenni, mert összesen négyszer: 1983, 1985, 1987 és 1989-ben. „Páratlan év páratlan csodája" – mondogattam akkoriban. Csoda volt, hogy ennyire is futotta a pénzből, kétévenként, de így is csak a vonatra volt elég. Nem engedhettük meg magunknak azt a luxust, hogy bérelt busszal utazzunk Marosvásárhelyre, Kolozsvárra, Nagyváradra, Nagykárolyba vagy Szatmárnémetibe koncertezni. Külföldre, még Magyarországra is csak 1990-ben sikerült elmennünk. De akkor olyan szerencse ért bennünket, hogy megnyíltak a kapuk a Gyermekfilharmónia előtt, főleg, ami az anyagiakat illeti. Dél-tiroli mecénásaink kerültek, nagy értékű segélyszállítmányaik értékesítésével 1991 nyarán létrehozhattuk a *Múzeum Szállót*, amely 35 vendégnek tud télen-nyáron szállást, teljes ellátást nyújtani. Azért kapta ezt a nevet, mert a szálló folyosóján néprajzi gyűjteményt állítottunk ki, valóságos néprajzi múzeum fogadja tehát a szálló vendégeit. Szívesen látjuk a Honismeret folyóirat olvasóit is Múzeum Szállónkban, ha akár egyedül, akár csoportosan kívánnak ellátogatni hozzánk, hogy néhány szép napot töltsenek ezen a csodaszép vidéken. A tiroliaknak köszönhetően – hogy tovább folytassam a sort – két autóbuszt is kaptunk, és beindítottuk a Budapest–Szentegyháza buszjáratot. Jelenleg öt busz szállítja az utasokat ezen az útvonalon. Mivelhogy egyszerre így megtollasodtunk, kellett egy jogi háttér, egy alapítvány, hogy ennek égisze alatt tevékenykedhessünk, és a vállalkozásokkal megteremtsük a Gyermekfilharmónia turnézásaihoz szükséges anyagi fedezetet. 1992-től az Alapítvány adja ki a *Szentegyház Hírlapot*, amit nyolc évig Szabó Klára könyvtárosnővel szerkesztettünk, és havonta jelent meg. 2000-től negyedévenként megjelenő időszakos, dokumentációs újság.

• *A Szentegyház Híradó igazán színvonalas, olvasmányos és valóban információgazdag kiadvány. Itt olvastam néhány színes élménybeszámolót koncertútjaitokról, és arról, hogy milyen bőséges művelődési programok várják egész esztendőben a tanulni, szórakozni vágyó szentegyháziakat, ifjakat, időseket egyaránt. Már ez is örvendetes. Hát még amikor azt olvasom, hogy a rendezvények java részét a Gyermekfilharmónia vagy az alapítványa szervezi. Melyek is ezek?*

Minden évben farsang végén, idén február utolsó hetében tartjuk a Homoród menti népdalvetélkedőt. Ezen rendszerint 120 meghívottunk van, a vidék falvaiból jönnek fiatal és idős énekesek és zenekarok. A legnépesebb települések – Lövéte, Homoródalmás, Kápolnásfalu – küldenek nagy számban versenyzőket. Nem mi állítjuk a zsűrit, máshonnan hívok zenetanárokat a bíráló bizottságba. Az elhangzott dalokat szalagra veszzük, és amint az anyagi lehetőségeink engedik, hangkazettákat adunk ki, valamint a *Törpe daloskönyv* című füzetet, amely dalszövegeket és kottákat tartalmaz. Eddig öt daloskönyvünk látott napvilágot a hangkazettákkal együtt.

Március 15-én itt, Szentegyházán 48-as hangversenyt tartunk. 1992 óta május első hétvégéjén szervezzük a Filharmónia Napokat. Ez négy napos zenei ünnepségsorozat, ahová több megyéből és Magyarországról hívunk zenekarokat, együtteseket. Minden este három órán át koncertet hallgathat a közönség, napközben pedig a vendégeknek különböző szórakoztató műsorokat – főzőversenyt, lovaglást, gyalogtúrát stb. – szervezünk.

Minden esztendőben nagy nyári turnéra kerül sor, ezek általában két-két hetesek. Előbb felkeressük Erdély szórványvidékeit, 2–3 napot koncertezünk ott, majd átlépjük a határt, s tíz napot töltünk leginkább Magyarországon, de jártunk már Szerbiában, Szlovákiában és Ausztriában is. 2004-ben Törökországban turnézunk, ugyanis meghívtak az évente megrendezett Cseresznye-fesztiválra, Rodostóba és Istambulba. Ezidáig magyarországi együtteseket hívtak a rendezvényre, most két erdélyit, a csíkszeredai Hargita Nemzeti Székely Népi Együttest és a Szentegyház Gyermekfilharmóniát. Háznál szállásolnak majd el, egy-egy gyermekért cserébe török gyerek jön hozzánk. Rendkívül nagy élményben lesz részünk. Három koncertünk lesz, útközben megállunk Bukarestben, ahol szintén tartunk egy előadást. Következő fellépésünk már újból itthon lesz, Szentegyházán, az augusztus 20-i ünnepségen.

Mindig október 1-én tartjuk a felvételi vizsgát a gyermekfilharmóniába. Így biztosítjuk az utánpótlást. A jelentkezők korhatára 22 év. A 20 éven felülieket kísérőként foglalkoztatjuk: felelősségteljes munkával bízzuk meg őket, hangversenyútjainkon 20–20 gyermekért felelnek.

December 25-én karácsonyi hangversenyt adunk, és ezzel rendszerint az évi munka befejeződik.

Évközben igyekszünk eleget tenni a meghívásoknak, egyszeri szerepléseknek, legyen az városnap, évfordulós megemlékezés, egyházi ünnep és más alkalmak, mert az ilyen részvétel is javára van a filharmóniának, hírünket viszik, újabb meghívásokat kapunk, közben a gyermekek világot látnak, különféle emberekkel ismerkednek meg, tanulnak mindenből.

• *Sikereid titka?*

Elsőként a humorérzéket említeném, ezt az édesapámtól és a tarcsafalvi nagyanyámtól örököltem. Úgyszintén a játékosságot is tőlük. Azt hiszem ezeket a tulajdonságokat sokan értékelik. Amit most fogok mondani az talán már inkább adottság: szívesen és gyorsan be tudok illeszkedni a gyermekek világába, vágyom, és szeretettel teszem is ezt. Ez nagy hasznomra válik a gyermekközösségek munkájának, életének megszervezésekor. Talán egyenesen pedagógus őseimtől hoztam magamban, hogy valósággal élvezem, szórakoztat a gyermekek világa. Ezt ők is érzik, hamar befogadnak. Szeretek a gyerekek közt lenni, a közös együttlétek jó hangulatát kellő humorral, s ha kell szigorral, meg tudom teremteni.

Napsugárdíszes oromfalak a szilágysági Kárásztelken[1]

A csaknem színtiszta katolikus lakosságú falu Szilágy megye nyugati részén, a hasonló nevű patak völgyfőjében fekszik, távol a forgalmas utakról.

Kárásztelek a kabarokhoz tartozó kálizok települése volt, s eredetileg a falutól nyugatra emelkedő, erdővel borított *Hangáson* épült. A kálizok a kazárok ellen fellázadt kabarokkal együtt jöttek nagy számban Magyarországra, s mindjárt a honfoglalást követően telepedtek le a környéken. Feltételezhető, hogy a falu mai lakosságának alaprétegét a mohamedán vallású izraelita bevándorlók utódai alkotják.

Kevés olyan települése van a Szilágyságnak, ahol a hagyományos népi építészetnek annyi, ma is álló emléke maradt volna fenn, mint Kárásztelken. Az utóbbi években a faluban járva különösen a napsugaras díszítésű oromzatok keltették fel figyelmemet. Legutóbbi látogatásom (2000. május) alkalmával a község valamennyi utcáját (Balog, Füszer, Nagy, Ős, Sebestyén) bejártam. Összesen tizenhét napsugaras oromzatú házat írtam össze, fényképeztem le. Az oromzatokat a faluban *tűzfal*nak nevezik.

[1] Elhangzott Hegyközkovácsiban, a IX. Partiumi Honismereti Konferencián 2003. szeptember 6-án. *(Szerk.)*

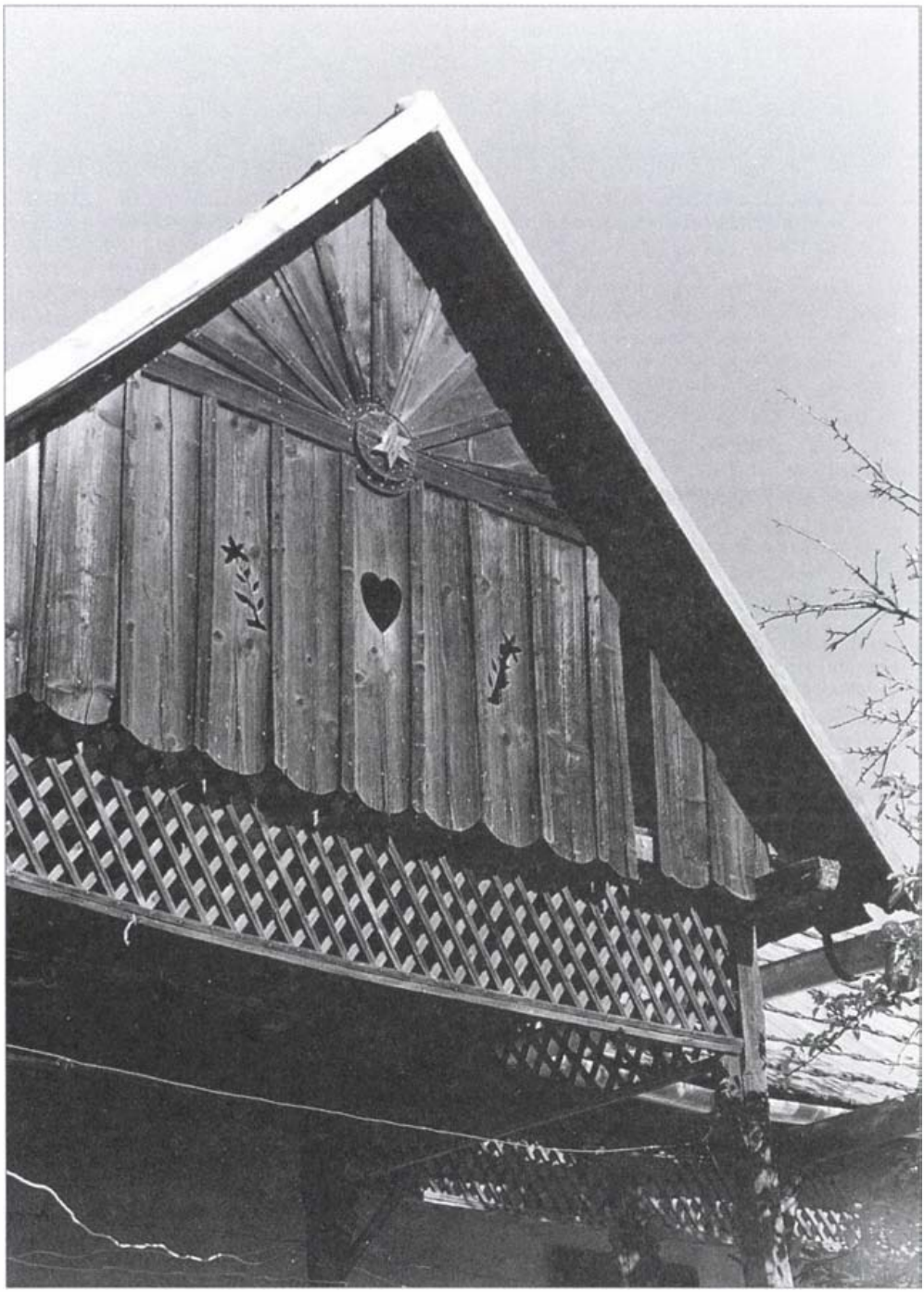

Balog sikátor 325. szám. Az udvarra néző gang homlokzata napsugaras, a nap közepére hatágú csillagot helyeztek. Az oromzaton megjelenik a szív alakú szellőzőnyílás, melyet két oldalról levelesszárú virág díszít. Az oromzat alját vékony lécekből készült rács szegélyezi.

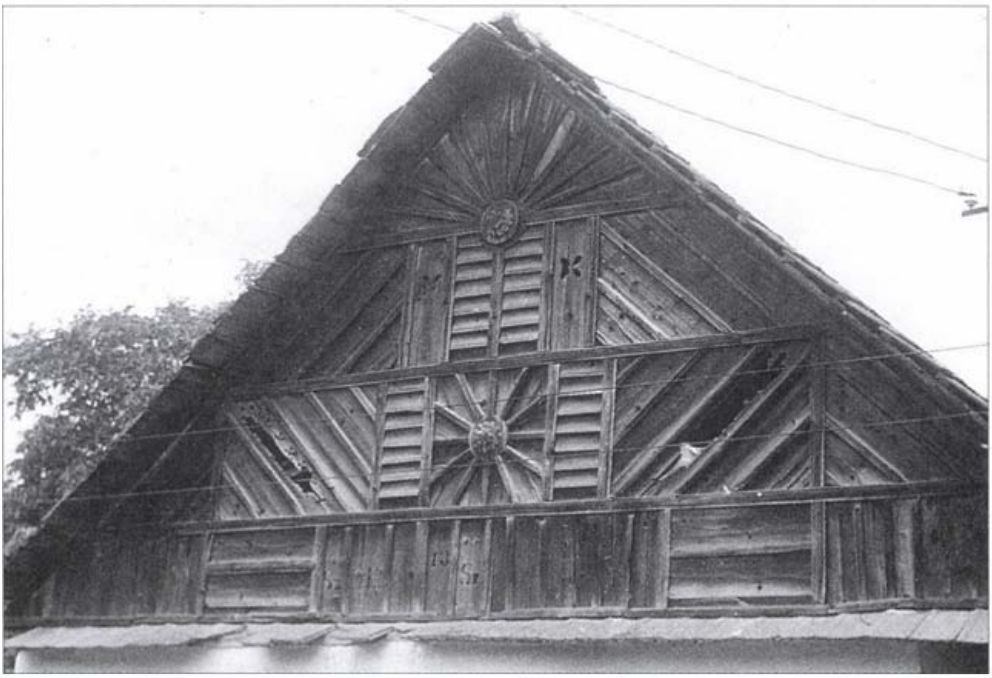

A Balog utca (325.) házai között a leggyakoribb. A padlásteret lezáró deszkázott tűzfal négy síkra (kazettára) oszlik. Legfelül az uralkodó elem itt is a napsugár. A tűzfal közepén áll a zsalugáter, melynek két oldalán függőlegesen álló deszkákon a szellőző és megvilágító nyílást négylevelű lóheréhez hasonló kivágások alkotják. A következő sík közepe táján küllőszerűen újból megjelenik a napmotívum, közepén az elmaradhatatlan forgórózsával. Kétoldalt zsalugáter húzódik, majd ferdén haladó deszkák zárják a padlásteret. A negyedik, legalsó síkot vízszintesen és függőlegesen álló deszkák díszítik. Ezen kapott helyet az évszám és az építtető nevének kezdőbetűi.

Napsugaras kazettás oromzat (A szerző felvételei)

Díszítettségük alapján a napsugaras oromzatoknak több változatát sikerült elkülönítenem. A típusmeghatározó motívum valamennyi változatnál a nap és a belőle kiinduló sugarak. Valamennyi ma is álló napsugaras díszítésű ház tűzfalán szerepel építésének ideje. Így könnyen körülhatárolhatjuk azt az időszakot, amikor a faluban a napmotívumos házak készítése szokás volt. Ez pedig a két világháború közé eső időszak. Lehettek korábbi datálású, deszkázott házoromzatok is, de ezek valamilyen természeti katasztrófa (árvíz, jégeső), vagy tűzvész folytán elpusztulhattak. Néhányat pedig a XX. század közepe táján megindult erőteljes lakásépítkezés során bontottak le. Sok zsuppal fedett ház a XX. század elején kapott cserépfedelet. Így például Jakab László Ős utca 505. szám alatti lakóházát 1920-ban módosították, amikor nemcsak cseréppel fedték, hanem utcafelőli homlokzata deszkás oromzatot is kapott, amin a mester díszítő elemként már a sugárzó napot is alkalmazta. Annyi azonban biztos, hogy a deszkázott tűzfalak Kárásztelken is a XX. század első évtizedeitől kezdve, a fűrészelt deszka térhódításával jelennek meg. Azt azonban, hogy kik építették ezeket a házoromzatokat, s az alkalmazott díszítőmotívumok honnan származnak, erre vonatkozólag igen kevés megbízható levéltári adat áll rendelkezésünkre. Amit azonban sikerült kideríteni, hogy néhány ház abban az időszakban épült, amikor a falu római katolikus temploma, vagyis 1913–1917 között. A templom építését egy szabadkai, Kadek István nevű vállalkozó, pályázat útján nyerte el, kivitelezése pedig Bardon Ferenc okleveles építész tervei alapján valósult meg.

Feltételezhető, hogy a Kadek által vezetett munkacsoportban Szabadka környéki ácsok és kőművesek is dolgoztak, akik minden bizonnyal otthon is készítettek hasonló dekorációjú házhomlokzatokat. Köztudott, hogy a Vajdaság e részén (Zenta, Becse, Ada, Topolya stb.) rendkívül elterjedtek voltak a sugárzó napot ábrázoló oromzatok. A kárásztelki templomnál dolgozó ácsok tapasztalatait könnyen átvehették a helybeli mesterek, akik aztán megrendelésre a faluban is építettek hasonlókat. Márpedig ha ez így történt, a Szabadka környéki hagyomány távoli kigyűrűzéséről, lecsapódásáról lehet szó. Állításunkat megerősíti egy már ekkor (1920) élt ács, Szabó Péter, de a motívumok jelentését nem tudta egyértelműen megmagyarázni.

Az eléggé költséges, díszes tűzfalú házak építése főleg a módosabb parasztság körében terjedt el, a napsugárház megjelölést egyetlen megkérdezettől sem hallottam. Amikor az ezeket ábrázoló felvételeket néhány helybeli lakosnak megmutattam, csodálkozással nézték és számukra hihetetlennek tűnt, hogy a faluban ilyen díszes tűzfalú házak is léteztek. Dobai Mária 1894-ben született adatközlő ezeket a díszítményeket a következőképpen értelmezte: „Ez megy a mi hitünkhöz". Egy másik adatközlő szerint az ilyen tűzfalú ház „A csillagos eget ábrázolja".

Kétségtelen, hogy a díszítőmotívum megfejtése, értelmezése további kutatásokat igényel. Jelenlétüknek azonban nagy fontosságot kell tulajdonítani, talán nagyobbat, mint a falu valamennyi szőttesének, egykori népviseletének vagy éppen lakodalmi szokásainak. Olyan jelenségről van szó, amely a Szilágyságban csak a katolikus vallású Kárásztelken fordul elő. Ezért kell ezeket a házakat a jövő számára megőrizni, hagyományként tovább ápolni.

Major Miklós

Balog utca